

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A bűnelkövetővé válás rizikófaktorai

Szerző:

Dr. Gólya Adrienn

Kézirat lezárva:

Eger, 2025.08.19.

„Az első bűn elkövetés után rendesen így szól magához a bűnös: - most már mindegy. -És elköveti a másodikat is. Fontos szó ez, Első bűnét esetleg nagy lelki tusa után követte el, de a másodikhoz nagyon hozzásegíti ez a „most már mindegy”. (...) Továbbá: a bűnösnek érzi magát és a bűnbe mindjobban belesüllyed, rendesen társat is keres a süllyedéshez, másokat is igyekszik magával rántani, mert ha más is elköveti ugyanazt, ez valamelyest mégis csak mentesíti őt”¹

1. Bevezető gondolato

A bűnelkövetés eredete régóta vitatott kérdés: vajon a genetikai adottságok, a környezeti tényezők, vagy mindkettő együttes hatása vezet a bűnözői magatartás kialakulásához? Számos elmélet próbálta megmagyarázni, miért választják egyesek a társadalmi normáktól eltérő életformát. Paul Broca francia antropológus és Cesare Lombroso olasz kriminológus biológiai megközelítésből vizsgálta a jelenséget, és úgy vélték, hogy bizonyos testi jegyek - például a koponyaformák, az alacsony homlok és az agy súlya - utalhatnak a bűnözői hajlamra, amely szerintük veleszületett. Ezzel szemben Freud azt hangsúlyozta, hogy egyes pszichopata személyiségjegyek gyermekkori traumák hatására alakulnak ki, amelyek következtében az érintettek számára örömet okozhat mások bántalmazása. Edwin Sutherland differenciális asszociáció elmélete pedig a környezeti tényezők jelentőségét emelte ki: az ember bűnelkövetővé válását nagymértékben befolyásolja, hogy milyen társas közegben él.

Kutatásomban e kérdésekre keresek választ: arra, hogy melyik elmélet áll közelebb a valósághoz, és melyik illeszkedik leginkább az általam képviselt állásponthez.

Az életkor és a bűnözés közötti összefüggés vitathatatlan. A statisztikai adatok alapján egyértelmű, hogy a kriminalitás serdülőkorban emelkedik, a tinédzserkor közepén-végén éri el a csúcspontját, majd a fiatal felnőttkor idején csökken. Minderre tekintettel tanulmányom középpontjában a gyermekek és fiatalok, mint bűnelkövetők állnak.

¹ Füst Milán

Kutatásom eszközei elsősorban az aktakutatás és az esettanulmányok lesznek. Olyan ügyeket elemzek, amelyek arra adhatnak választ, hogy a bűnözői „karrier” valóban gyermekkorban kezdődik-e, és hogy a felnőttkorra kialakuló bűnelkövetői életút visszavezethető-e a rossz családi háttérre vagy bizonyos veleszületett adottságokra.

Külön figyelmet fordítok olyan esetekre is, amelyekben látszólag ideális körülmények között felnövő gyermekből válik bűnelkövető, noha adottak voltak számára a biztonságos és kiegyensúlyozott élet feltételei.

Tanulmányom központi problémafelvetése, hogy a társadalmi-gazdasági változások egyik negatív következménye a bűnözés, ezen belül pedig a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények számának növekedése.

A fiatalkori bűnözés motivációi sokrétűek, ezek közül a legmeghatározóbbak a kortárs csoportban szerzett presztízs iránti igény, a társadalmi kontroll gyengülése (család, iskola, vallás, intézmények, erkölcsi értékek hiánya), valamint a szegénység és a nélkülözés. A deviáns viselkedésformák az adott társadalmi csoportokban kulturálisan öröklődnek, ami a fiatalkori bűnözés esetében különösen erőteljesen érvényesül.

Hipotézisem szerint a bűnözővé válás elsődlegesen nem veleszületett adottságok következménye, hanem sokkal inkább a rossz családi háttér, valamint a szülők nem megfelelő gyermeknevelési módszereinek hatása.

2. Fogalmak

Elsődlegesen szeretném tisztázni azokat a fogalmakat, amelyek a tanulmányom alapját képezik.

Bűnözés: társadalmi jelenség, pontosabban társadalmi tömegjelenség, amely történelmileg meghatározott, és egy adott területen, adott időpontban elkövetett bűncselekmények és bűnelkövetők összességét jelenti. A jog is szabályozási körébe vonja, szankcionálja, ezáltal válik jogi jelenséggé.

A jelenleg hatályos 2012. évi C. törvény (Btk.) 4. § (1) bekezdése alapján:

„Bűncselekmény az a szándékosan vagy - ha e törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendel - gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és, amelyre e törvény büntetés kiszabását rendel.

(2) Társadalomra veszélyes cselekmény az a tevékenység vagy mulasztás, amely mások személyét vagy jogait, illetve Magyarország Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendjét sérti vagy veszélyezteti. "

Az **elkövető** a Btk. szerint 12. §a alapján:

Elkövető a tettes, a közvetett tettes és a társtettes (a továbbiakban együtt: tettesek), valamint a felbujtó és a bűnsegéd (a továbbiakban együtt: részesek).

13. § (1) Tettes az, aki a bűncselekmény törvényi tényállását megvalósítja.

(2) Közvetett tettes az, aki a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását e cselekményért gyermekkor, kóros elmeállapot, kényszer vagy fenyegetés miatt nem büntethető, illetve tévedésben levő személy felhasználásával valósítja meg.

(3) Társtettesek azok, akik a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását egymás tevékenységéről tudva, közösen valósítják meg.

14. § (1) Felbujtó az, aki más bűncselekmény elkövetésére szándékosan rábír.

(2) Bűnsegéd az, aki bűncselekmény elkövetéséhez másnak szándékosan segítséget nyújt.

(3) A részesekre is a tettesekre megállapított büntetési tételt kell alkalmazni.

Deviancia: latin eredetű fogalom, a *deviare* igéből származik, amelynek jelentése: eltérni, leteretni a helyes útról. Deviónsnak tekintjük azt a normaszegő viselkedést, amely károkat okoz az egyén, a család vagy a társadalom működésében. A köznap gondolkodásban minden deviancia kisebb vagy nagyobb mértékben károsnak, diszfunkcionálisnak látszik a társadalom szempontjából. A devións ember életvitele rendezetlen, gyakran gátlástalan, hajlamos az erőszakos cselekményekre és a bűnelkövetésre.

Fiatalkorú: 2012. évi C. törvény, vagyis a Btk. (továbbiakban: Btk.) **105. § (1) bekezdésének értelmében a Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.**

*(2) E törvény rendelkezéseit a fiatalkorúakra a jelen fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.*²

A 2013. évi CCXL. törvény, azaz a Bv. tv. kimondja, hogy fiatalkorúnak tekintendő „a tizennyolcadik életévét betöltött, de a huszonegyedik életévét meg nem haladott javítóintézetben nevelt is.”³ Ezáltal a törvény kibővítette a fiatalkorú fogalmát: ide sorolja azt a 12 és 21 év közötti fiatal, aki javítóintézetben van elhelyezve.⁴

Szocializáció: a társadalomba való beilleszkedés folyamata, amelynek során az egyén megismeri önmagát és környezetét, elsajátítja az együttélés szabályait, valamint a lehetséges és elvárt viselkedésmódokat.

Család: a társadalom alapegysége, amely meghatározó szerepet játszik a gyermek személyiségének formálásában és szocializációjában.

² 2012. évi C. törvény 105. §

³ 2013. évi CCXL. törvény 343. § (6) bekezdés

⁴ Bolyki Noémi: Büntetve nevelni, vagy nevelve büntetni. In: Ügyészek Lapja 2017/6. szám., 54.o.

A bűnelkövetés rizikótényezői gyermek- és serdülőkorban:

- egyéni tényezők,
- családi miliő,
- értékrend,
- kortárshatások,
- iskola,
- társadalmi tényezők,
- alkohol- és droghasználat.

3. A fiatalkor sajátosságai

Tényként állapítható meg, hogy a fiatalkori bűnözés a felnőttkori kriminalitás lehetséges utánpótlását jelenti. A fiatalkori bűnözés okait elsősorban azokban a körülményekben kell keresni, amelyek a terhelt fejlődését meghatározzák: a családban, a szociális környezetben, a társadalmi problémákban, illetve a média hatásaiban.⁵

A személyiségfejlődés legfogékonyabb időszaka a gyermek- és fiatalkor, ezért különösen fontos a megfelelő szocializáció biztosítása. A szocializációnak több színtere van az egyén életében, és mindegyik jelentős hatással bír a későbbi értékrend kialakulására.

⁵ <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23986/bertalando-andras-phd-2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, letöltés ideje: 2024. 04. 12. 7.o.

Az alapvető erkölcsi és tisztességi normák ebben az életszakaszban rögzülnek a személyiségben. Amennyiben ez nem történik meg, a hatóságok és az igazságszolgáltatás feladata, hogy az egyént ezeknek a normáknak a követésére rászorítsa.⁶

A szocializáció, a személyiségfejlődés és a családi háttér együttes hatása mellett meg kell említeni azt is, hogy a fiatalkorúak részben azért követnek el bűncselekményeket, mert fejlődésük során a szubjektív költség-haszon mérlegelés alapján kifizetődőnek érzik a normaszegést. Számukra a szabályszegés a szülőktől való leválást, a tekintélyektől való függetlenedést, az önértékelésük erősödését és saját céljaik elérését segítheti elő.⁷

A fiatalkori bűnelkövetés struktúráját az életkori sajátosságok alakítják. Empirikus kutatások és a bűnügyi statisztikák is igazolják, hogy a fiatalkori bűnelkövetést túlnyomórészt kisebb súlyú, elsősorban vagyon elleni bűncselekmények jellemzik. A normasértések kisebb súlyából adódóan gyakran előfordul, hogy a fiatalkorúak cselekménye csupán szabálysértési tényállást valósít meg, vagy bagatell jellege miatt rejtve marad, így a látencia mértéke jelentős.⁸

3.1.A fiatalkori bűnelkövetővé válás kockázati tényezői különös tekintettel a szocializációs színterekre

Számos elmélet született arra vonatkozóan, hogy melyek azok a kockázati tényezők, amelyek jelentős mértékben hozzájárulhatnak ahhoz, hogy egy fiatal normasértővé váljon. Kockázati tényezők alatt azokat a körülményeket értjük, amelyek jelenléte egy adott személy esetében kedvezőtlenebb következményekhez vezethet, mint a társadalom többi tagjánál.

A bűnelkövetővé válást azonban nemcsak a kockázati, hanem az úgynevezett reziliencia tényezők is befolyásolhatják.⁹ Reziliencia tényezőknek nevezzük azokat a körülményeket, amelyek

⁶ Bertaldó András: *Fiatalkorú terheltek a büntetőeljárásban* (Doktori Értekezés) Pécs, 2021 <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23986/bertalando-andras-phd-2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (letöltés :2024. 04. 12.) 12. oldal.

⁷ Lösel, Friedrich - Blisesener, Thomas: *Agression und Delinquenz unter Jugendlichen - Untersuchung von kognitiven und sozialen Bedingungen*. Luchterhand, München, 2003. 9-10

⁸ Balogh Karolina „Mindig a rosszat csinálom, már kicsinek is”- avagy a fiatalkori bűnelkövetés a kriminológiai magyarázatok tükrében internetes forrás: http://real.mtak.hu/118886/1/baloghkarolina_szocped15.pdf letöltés időpontja 2024. 04. 12. 4. oldal

⁹ Borbíró Andrea- Kerecsi Klára: *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I.*, Budapest, 2009. 403-404. o

képesek mérsékelni vagy elhárítani a kockázati tényezők által kiváltott kedvezőtlen hatások érvényesülését.

Shader tipológiája alapján a kockázati tényezők öt fő csoportja különböztethető meg:

- individuális tényezők,
- családi tényezők,
- iskolai tényezők,
- kortárs csoport,
- társadalmi és környezeti tényezők.

E tényezők nem elszigetelten hatnak, hanem egymást kiegészítve és kölcsönösen befolyásolva formálják a fiatalkorú személyiségfejlődését.

Már egyetlen kockázati tényező is előidézhethet deviáns viselkedést vagy magatartászavart, azonban ez önmagában még nem jelenti azt, hogy a fiatalkorú szükségszerűen bűnelkövetővé válik.¹⁰

Individuális tényezők alatt a személyiségbeli, mentális és alkati jellegzetességeket, valamint a veleszületett és öröklött vonásokat értjük, amelyek összefüggésbe hozhatók a bűnözői magatartással. Számos kutatás vizsgálta e tényezőket, és megállapította, hogy például a hiperaktivitás, a figyelemzavar, a nyugtalanság és a gyenge koncentrációs képesség mind rizikófaktoroknak tekinthető.

A fiatalkori kriminalitást előre jelezheti az alacsony intelligenciaszint, valamint a verbális készségek elégtelen fejlődése, amely a társadalomba való beilleszkedés nehézségeit is magában hordozza. A kockázati tényezők többsége a szocializáció különböző szintereiben található meg.

¹⁰ Borbíró Andrea- Kerecsi Klára: A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I., Budapest, 2009. 403.o

A szocializáció egy olyan tanulási folyamat, amely a születéstől a halálig tart. Bagdy Emőke (1986) meghatározása szerint: „a társadalomba való beilleszkedés folyamata, amely során az egyén megtanulja megismerni önmagát és a környezetét, elsajátítja az együttélés szabályait, a lehetséges és elvárt viselkedésmódokat.” Szélesebb értelemben a szocializáció azt a folyamatot jelenti, amelynek során az egyén egy társadalom, egy kultúra tagjává válik. Hewstone és Stroebe (2007) megfogalmazása szerint az egyén ebben a folyamatban olyan viselkedési szabályokat, értékeket, képességeket és ismereteket sajátít el, amelyek lehetővé teszik, hogy a társadalom teljes jogú tagjaként működjön. Szűkebb értelemben a szocializáció azt a folyamatot jelöli, amelynek során egy adott csoport normarendszeréhez, értékeihez és beállítódásaihoz igazodva az egyén a csoport tagjává válik.¹¹

A szocializáció során az egyén elsajátítja azokat a normákat, értékeket, hagyományokat és nézeteket, amelyek az adott kultúrában és társadalmi környezetben érvényesülnek. A szocializáció tehát kölcsönhatás: a környezet hat az egyénre, ugyanakkor az egyén is visszahat a környezetére.

A szocializációnak három kiemelten fontos színtere van: elsődleges színtere a család, ezt követi az iskola, majd a kortárs csoport. Ez a három színtér az élet folyamán eltérő funkciókat lát el, és különböző mértékben van jelen az egyén életében.

A kockázati tényezők utolsó csoportját maga a társadalmi környezet jelenti, vagyis az a közeg, amelyben a fiatalok élnek.

3.1.1. A család jelentősége a szocializáció folyamatában

A család a társadalom legkisebb egysége, olyan emberek közössége vagy több közösség kapcsolata, amelynek tagjai között leszármazotti kapcsolat áll fenn. Ez a kapcsolat lehet vérségi vagy örökbefogadáson alapuló. Mondhatjuk, hogy a család az elsődleges szocializációs színtér: amennyiben az egyén családban nevelkedik, a szocializáció folyamata a családban kezdődik.

¹¹http://www.jgyph.hu/mentorhalo/tananyag/Pedagogiai_pszichologia_jegyzet_vodapedagogusoknak/21_a_szocializaci_fogalma.html 2025.08.19.napján letöltött

Felmerül a kérdés: mikor beszélhetünk családról? Magyarországon alapvetően kétféle családtípus különíthető el.

Jogilag rendezett, teljes család: az együtt élők olyan kis közössége, amely szülőkből és gyermekekből áll. A gyermekek lehetnek kiskorúak, illetve nagykorúak is, amennyiben még a szülőkkel élnek együtt. Ebben a családtípusban a szülők házasságban élnek, a nem vér szerinti gyermekek jogállása pedig örökbefogadással vagy más jogi úton rendezett. Magyarországon ez a legelterjedtebb családtípus.

Részlegesen rendezett család: szerkezete és összetétele hasonlít az előzőhöz, azonban a szülők nem kötöttek házasságot, hanem élettársi kapcsolatban élnek. A gyermekek nem, vagy nem mindegyike közös vér szerinti gyermek, és a családtagok jogi helyzete nem minden esetben egyértelműen rendezett.¹²

A tanulmányok arra engednek következtetni, hogy a hagyományos családmodell átalakulóban van. Csökken a házasságban élők száma, valamint a családban vállalt gyermekeké is.

Míg a középkorúak és az idősebb korosztályok nagyobb arányban ragaszkodnak a hagyományos értékekhez, addig a fiatalok körében egyre gyakoribb az élettársi kapcsolat választása a házasság helyett.

A családi szocializáció kiemelten fontos szerepet játszik abban, hogy a gyermek felnőttként megfelelő magatartást tanúsítson. A család az érzelmi biztonság és a szeretet révén megalkotta az egyén érzelmi képességeit, valamint biztosítja a társadalmi részvételhez szükséges tudást, ismereteket és készségeket. A gyermekkor során sajátítjuk el azokat a szerepeket, amelyek felnőttként saját családunk struktúráját is meghatározhatják. A szülők viselkedése modellként szolgál a gyermek számára, amelyet utánzás útján igyekszik követni. Ezért kulcsfontosságú, hogy a szülő olyan viselkedésmintát nyújtson, amelynek követése pozitív irányban hat a gyermek fejlődésére.

¹² Czeglédi Ildikó: A család szerepe mindennapjainkban, Mindennapi pszichológiai internetes forrás <http://mip-szi.hu/cikk/100817-csalad-szerepe-mindennapjainkban> (2024.04.12. napján letöltött.)

A bírói gyakorlat azt mutatja, hogy a fiatalok bűnelkövetők családi háttere gyakran eltér a hagyományos családmódtól. A többségük jogilag nem rendezett családban él, gyakori a többcsaládos vagy többgenerációs együttélés. A tapasztalatok szerint a mélyszegénységben élő, aluliskolázott, munkanélküli, illetve büntetett előéletű szülők gyermekei rossz mintákat tanulnak el, amelyeket később követnek is.

A gyermek személyiségfejlődését objektív és szubjektív tényezők egyaránt befolyásolják.

- **Objektív tényezők:** a családtagok iskolázottsága, foglalkozása, vallási és etnikai hovatartozása, életszínvonala, életkörülményei és életvitele.
- **Szubjektív tényezők:** a gyermekkori élmények, a családon belüli erőszak, valamint a szülők önbecsülése, önértékelése, önbizalma és deviáns magatartása.

Ha a család hibásan működik, az a gyermek személyiségfejlődésére is negatívan hat. Fontos szerepe van annak is, hogy a család miként kezeli a gyermek problémáit, hiszen ezek életkoronként eltérő formában jelentkezhetnek.

A család szerepe tehát kiskorban és serdülőkorban egyaránt meghatározó. Ideális esetben egyszerre kell nyitottnak és zártnak lennie: a szülők nyitottsága révén társas kapcsolatokkal, barátokkal rendelkeznek, ugyanakkor kellően zártak ahhoz, hogy megvédjék gyermeküket a káros külső hatásoktól. Az ilyen családokban sokkal kisebb a valószínűsége annak, hogy fiatalok bűnözés kialakuljon.

3.1.2. Deviancia - Az elhanyagolás generálta spirál

Ha a családban a gyermekre nem fordítanak elegendő figyelmet, és nem kapja meg az egészséges mértékű gondoskodást és törődést, magára utalttá válik.

A szeretet és a nevelésből fakadó pozitív visszajelzés hiányában a gyermek az iskolában motiválatlan, sorozatos kudarcélmények érik. Kényszer és belső motiváció hiányában nem teljesíti

iskolai kötelezettségeit, egyre gyakrabban kerüli az iskolát. Szabadidejét az utcán és köztereken tölti, ahol bandákhoz, deviáns kortárscsoportokhoz csatlakozhat, és átveszi egy sajátos szubkultúra értékeit és normáit. Amennyiben nem történik jelentősebb környezeti változás vagy pozitív fordulat, útja gyakran a kisebb lopásoktól és garázdaságoktól az éjszakai életben való részvételen és a droghasználaton keresztül a jelentősebb illegális pénzszerzési formák, valamint más kriminális devianciák felé vezet.

A gyermekvédelmi beavatkozás az ilyen úton haladó fiatalok esetében ritkán történik meg. A bűnelkövető magatartás kialakulását elősegíti, ha a prekriminális és kriminális tettek kontrollálatlanok maradnak, és nem járnak következményekkel. A diszfunkcionális családi háttér és a megbomlott családi kötelékek, valamint az intézményi kontroll gyengesége vagy hatástalansága együtt erősítik a kriminális deviancia előfordulásának valószínűségét. Ezen túlmenően a negatív életesemények egymást követő hatása szintén növeli a bűnelkövetővé válás esélyét: például egy deviáns gyermek eleve nagyobb valószínűséggel kerül hátrányos helyzetű, rossz hírű iskolába.

A családhoz köthető másik meghatározó tényező az agresszív, erőszakos légkör. A gyermekekkel szembeni erőszak - legyen az fizikai bántalmazás, lelki terror vagy más formája - nagymértékben befolyásolja a személyiségfejlődést. Az önmaguk és környezetük közötti diszharmónia miatt az ilyen gyermekek gyakran agresszív viselkedéssel reagálnak.

Megfigyelhető, hogy azok a személyek, akik gyermekkorukban bántalmazás áldozatai voltak, nagyobb eséllyel válnak később maguk is bűnelkövetővé.

A gyermekbántalmazásnak számos formája létezik: ide tartozik a fizikai, szexuális és érzelmi bántalmazás, az elhanyagolás, de ide sorolható a Münchausen by proxy szindróma, valamint a „megrázott gyermek szindróma” (*shaken baby syndrome*) is. A bántalmazott gyermekek iskolai teljesítménye rendszerint romlik, ami gyakran kortársaik általi kirekesztéshez vezet. Amennyiben a család sem nyújt megfelelő támogatást, a gyermek könnyen csavargásba kezd, és olyan csoportokat keres, amelyek tagjai hasonló háttérrel rendelkeznek. Az ilyen fiatalok számára az erőszak elfogadott viselkedésmóddá válik, gyakran bandákba szerveződnek.

Harmadik kockázati tényezőt jelenthet a családon belüli szerepváltozás. Gyakran előfordul, hogy a gyermek életét egy szigorú, olykor alkohol problémákkal vagy személyiségzavarral küzdő apa uralja. A túlzott korlátozások, a testi fenyítések és a nyilvános megszégyenítések hatására a gyermek félni kezd apjától, és kényszerűen elfogadja az ő értékrendjét. Az apa halála azonban fordulópontot jelenthet: a kényszer megszűnik, az anya mintája válik irányadóvá, aki esetenként elveti az erőszakot, ugyanakkor tekintélyét veszítve túlzottan engedékennyé válhat, vagy érzelmileg teljesen elhanyagolhatja gyermekét.

E körben meg kell említeni a szülői nevelést is, mint kockázati tényezőt. A szülő alapvető feladata, hogy helyes irányba terelje a gyermeket, elősegítve a társadalom által elfogadott értékek, normák és szabályok megismerését és elsajátítását.

Ranschburg Jenő, korunk neves pszichológusa négy szülői-nevelői magatartásformát különböztet meg: meleg-engedékeny, hideg-engedékeny, meleg-korlátozó és hideg-korlátozó.

- A meleg-engedékeny nevelési módszer gyermekközpontú, ám túlzott szabadságot enged, amely azt a látszatot kelti a gyermekben, hogy mindent szabad. Ez a módszer kedvez az agresszió kibontakozásának.
- A meleg-korlátozó típus közelít az arany középuthoz: következetes nevelést biztosít, amely se nem túl szigorú, se nem túl engedékeny. Ez a leghatékonyabb szülői módszer, mivel ebben az esetben fordul elő legkisebb arányban az erőszakos magatartás.
- A hideg-engedékeny nevelési stílus esetében a szülő érzelemmentesen viszonyul a gyermekéhez, miközben engedékenysége miatt kellően nem is gondoskodik róla. Az ilyen bánásmód torzíthatja a gyermek énképét, és agresszióhoz, valamint deviáns kortárs-csoportokhoz való csatlakozáshoz vezethet.

- A hideg-korlátozó nevelési módszer bizonyul a legártalmasabbnak. A szülő nem engedi közel magához a gyermeket, nem mutat törődést, elvárásai azonban magasak. Ez szorongást és elfojtott agressziót eredményez, amely súlyos antiszociális viselkedéshez vezethet, sőt, szélsőséges esetben a gyermek önmaga ellen is fordulhat.¹³

3.1.3. Mélyszegénység

Kiemelkedő okként kell megnevezni a mélyszegénységet, hiszen a család megélhetési problémái gyakran vezetnek családon belüli konfliktushoz és a gyermek elhanyagolásához. Az elhanyagolás következményeként romlik az iskolai teljesítmény, gátlódik az iskolai környezetbe való beilleszkedés, így gyakori, hogy a gyermek hozzá hasonló sorsú fiatalok társaságát keresi.¹⁴

A mélyszegénységben élő fiatalok többsége bűnelkövetővé válik. E családi háttérből származó gyermekek szülei jellemzően alacsony iskolai végzettségűek, gyakran munkanélküliek, és sok esetben büntetett előéletűek. Számukra nem áll rendelkezésre megfelelő pozitív minta, így nem értik, miért jelent problémát, ha elvesznek valamit, ami nem az övék. Többnyire ösztönösen cselekednek, tetteik következményeit nem gondolják át, a rájuk kiszabott szankciókkal szemben pedig közömbösek maradnak.

Az ilyen sorsú fiatalok legnagyobb problémája, hogy gyakran teljes mértékben ki vannak szolgáltatva szüleik akaratának. Ha a szülő hajlamos bűncselekmények elkövetésére, előfordulhat, hogy gyermekét saját bűncselekményének áldozatává teszi, vagy eszközként használja fel bűncselekmény végrehajtásához.

A gyermekek számára az válik elfogadottá és normálissá, amit a családi környezetükben tapasztalnak. Ha a börtön a mindennapokban elfogadott és gyakran emlegetett valóság, akkor nem meglepő, ha a gyermek sem tudja elkerülni ezt a sorsot, és követi szülei negatív példáját.¹⁵

¹³ Böszörményi Dóra, A fiatalkori bűnözés okai-különös tekintettel a gyermekotthonban nevelt fiatalkorúak vonatkozásában

¹⁴ Csemáné Dr. Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés, 11-14. o

¹⁵ Pesti Ferenc: Reintegrációs törekvések a Fiataikorúak Bv.Intézetében, In: Börtönügyi Szemle 2015/1. 12.o

A családi környezet személyiségformáló szereppel bír, meghatározza a gyermek értékvilágát és normarendszerét.

Kiemelendő az autokratikus szülő-gyermek kapcsolat, amelyben a szülő nem neveli, hanem pusztán felügyeli a gyermeket, folyamatosan törli a gyermek akaratát, és gyakran saját kudarcait, sérelmeit torolja meg rajta. A kutatások eredményei szerint a túl szigorú, diktatórikus nevelés nagyobb valószínűséggel vezet bűnelkövetéshez, mint a szülői felügyelet hiánya. A fiatalok bűnelkövetők esetében a szeretetteljes nevelés és törődés hiánya jelentős tényező a bűnözővé válás folyamatában.¹⁶

Fontos azonban kiemelni, hogy a család lehetne az a színtér, amely ellensúlyozza a kockázati tényezőket, amennyiben a gyermek meleg, támogató kapcsolatot ápol szüleivel és más családtagokkal. Ha a szülők pozitívan viszonyulnak a gyermek kortárskapcsolataihoz, és következetes szülői felügyeletet gyakorolnak, akkor jelentősen csökken a fiatalkori bűnözés kialakulásának esélye.

4. Óvoda, iskola, mint szociális színtér

Az óvoda és az iskola azok az intézmények, ahol a gyermek először kerül kapcsolatba a családon kívüli személyekkel, és új közegben kell helytállnia. Az itt dolgozó felnőttek tekintélyt élveznek, és látens szocializációs hatást gyakorolnak a gyermekekre, hiszen saját normáikat és értékeiket közvetítik számukra. Az iskola szocializációs szempontból kiemelkedő jelentőséggel bír, mivel értékrendszerének középpontjában a teljesítmény áll. Az iskolában eltöltött első két-három évben a kortárscsoportnak még nincs meghatározó szerepe, azonban 10-11 éves korban az iskola válik az önmegvalósítás egyik legfontosabb színterévé.

A gyermekek ebben az időszakban referencia-csoportokat választanak. Amennyiben a családi szocializáció sikeres volt, a gyermek olyan csoporthoz csatlakozik, amelynek alapvető értékei

¹⁶ dr.Lénárd Krisztina- Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés, mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai www.aszod-afi.hu/pdf/javitontezeti_neveles.pdf (2024.04.28.) 10.o.

összeegyeztethetők a család által közvetített normákkal.¹⁷ Ha az iskolai szocializáció eredményes, a fiatalkorú általában jogkövető, törvénytisztelő állampolgárrá válik.

Az iskolai közegben kerülnek kapcsolatba a fiatalok kortárs csoportokkal, amelyekben kialakítják egyenrangú társkapcsolataikat. Az iskola és a kortárs csoport kölcsönösen hatnak egymásra: meghatározó lehet, hogy a gyermek az intézményen belül milyen szemléletű „bandához” tartozik.

5. Okok, melyek a bűnelkövetéshez vezetnek

A fiatalkorúak bűnelkövetésének okai két nagy csoportba sorolhatók. Az egyik a külső tényezők köre, amelyek a korábban részletezett szociális szintekben – a családban, az iskolában, a kortárs csoportban vagy a tágabb társadalmi környezetben – jelennek meg. A másik a belső tényezők köre, amelyek a pszichés és genetikai adottságokban gyökereznek, illetve gyakran e kettő ötvözeteként jelentkeznek.

A szociális szintek kapcsán érdemes kiemelni a dinamikus modellt, amely a normasértő viselkedést a családban és az iskolában elszenvedett kudarcokra adott válaszként értelmezi. E modell hangsúlyozza, hogy a család, az iskola és a társadalom reakciói visszatartó erőként hathatnak, ha megfelelően kezelik a fiatalkori normasértéseket.¹⁸

Ugyanakkor a statikus modell mellett sem mehetünk el szó nélkül. Ez a megközelítés az emberi fejlődés és a felnőtté válás természetes folyamatában bekövetkező pszichés változásokkal magyarázza, hogy a fiatalok egy része a felnőttkor elérésével eltávolodik a bűnelkövetéstől.

A család, mint szocializációs színtér, szorosan kapcsolódik a bio-pszichológiai modellhez, amely már a prenatális időszakra teszi a bűnelkövetésre való hajlam kialakulását. Eszerint az anya negatív érzelmei a magzat felé közvetítve befolyásolhatják az agy fejlődését, és növelhetik bizonyos diszfunkciók kialakulásának kockázatát.

¹⁷ Gyöngyösi Katalin Krisztina: Serdülőkori fiatalok társas beilleszkedése <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00115/2007-07-ta-Gyongyosi-Serdulokoru.html> (2024.04.27.)

¹⁸ Csemáné dr. Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori kriminalitás In: Borbíró Andrea-Gönczöl Katalin-Kerecsi Klára-Lévay Miklós: Kriminológia Wolters Kluwer, Bp.2016 638-639.o.

A bűnelkövetővé válás folyamatát több kutató is vizsgálta. 1997-ben Loeber és munkatársai kidolgozták a „három ösvény” elméletét, amely szerint a bűnelkövetővé válás egy három szintből álló fejlődési pályán írható le:¹⁹

1. tekintélykonfliktus ösvény,
2. nyílt ösvény,
3. fedett ösvény.

Az elmélet lényege, hogy amikor a gyermek rálép az ösvény legalsó fokára - például dacossá vagy akaratos magatartásúvá válik -, onnantól kezdve már kisebb tettek is elegendők ahhoz, hogy egyre magasabb szintekre jusson. Így a kisebb szabálysértésektől és normaszegésektől fokozatosan eljuthat a súlyos bűncselekményekig. Loeber hangsúlyozza, hogy minden egyes „lépcsőfok” megtétele során az egyén megőrzi a korábbi szinteken jellemző magatartásformákat is, ezek pedig összeadódva egyre deviánsabb viselkedéshez vezetnek.

6. Pszichológiai magyarázatok

A fiatalok jogsértő, deviáns magatartásának megértéséhez egészen a serdülőkorral együtt járó pszichés folyamatokig kell visszanyúlnunk (Atkinson - Hilgard, 2005: 92). Ekkor kerül ugyanis előtérbe az identitásképzés feladata. A kora serdülőkor önmagában is jelentős hatást gyakorol a fiatal önbecsülésére, testképére, jóllétére, valamint szüleivel és az ellenkező nemmel való kapcsolataira. Az érési folyamat nem egyetlen pillanathoz köthető, és egyénenként nagy eltéréseket mutat.

A korán érő fiúk általában elégedettebbek önmagukkal, ugyanakkor nagyobb valószínűséggel fogyasztanak alkoholt, próbálják ki a különféle élvezeti szereket, vagy vállalkoznak - részben a környezetüknek való bizonyítás céljából - jogsértő, önveszélyes magatartásokra. A későn érő fiúk védettebbek ezekkel a kísértésekkel szemben, ám alacsonyabb önbecsülésük és érzelmi

¹⁹ Borbíró Andrea- Kerecsi Klára: i.m. 2009. 405.o

bizonytalanságuk éppúgy sodorhatja őket az elkövető, mint az áldozat szerepébe. Érdekes módon a lányok esetében e folyamatok éppen fordított előjellel jelentkeznek. A korán érő lányok sokszor „kilógnak a sorból”, nem tudnak mit kezdeni külsejük gyors megváltozásával, ami alacsony önbecsüléshez, testképzavarhoz és magatartási problémákhoz vezethet.

Az identitáskeresés folyamata tovább nehezedik a szerepróbbálgatások és az „én” meghatározásának buktatói miatt. Az identitás több rétegből épül fel: gyermek, tanuló, barát, szerető szerepében egyaránt létezünk.

Ezek fejlődése eltérő ütemű lehet, de rendszerint a húszas évek közepére lezárul. A gyermekkor meghosszabbodása azonban ezt a folyamatot is kitolja. Az identitás négy szintje - az identitás elérése, a korai zárás, a moratórium és az identitásdiffúzió - mind befolyásolhatja a fiatal fejlődését (Atkinson - Hilgard, 2005; lásd még Cole - Cole, 2006).

Az identitásdiffúzió szintjén lévő fiataloknak még nincs integrált énképük. Bár látszólag sok minden érdekli őket, céljaik eléréséért ténylegesen nem tesznek lépéseket. Amennyiben a továbbtanulással vagy szakmatanulással együtt járó „mamahotel” életforma késlelteti az énkép megtalálását, könnyen ezen a szinten ragadhatnak. Ez passzivitáshoz, a külvilág történései által uralt személyiséghez vezethet, amely végül belső és külső konfliktusokkal terhelt, szorongó felnőtté formálja az egyént.

A korai zárás hasonlóan problematikus felnőttkort vetíthet előre. Ilyenkor a fiatal anélkül dönt jövőbeli „énje” mellett, hogy végig járná az identitáskeresés kételyekkel teli állomásait. Aláveti magát környezeté - többnyire a család - értékrendjének és normáinak, legyen szó szakmaválasztásról, vallási vagy politikai elköteleződésről. Az így „kapott” identitás azonban kényszer szereppé válhat. Akár a megfelelés, akár a kilépés mellett dönt, mindkettő súlyos élethelyzeteket teremthet.

Aki viszont képes saját útját megtalálni, és csak azokat az értékeket veszi át környezetétől, amelyekkel azonosulni tud, az az identitás elérésének szintjére jut. Ilyenkor az önmeghatározás

már nem a jelen átmeneti szerepeihez - például diákként vagy udvarlóként - kapcsolódik, hanem a jövőbeli célokhoz: férjként, apaként, szakemberként határozza meg önmagát.

Azok a fiatalok, akiknél ez a döntés elhúzódik, a moratórium szintjén maradnak. Ők keresik önmagukat, próbálják összeegyeztetni a külső elvárásokat saját elképzeléseikkel. Érzelmileg intenzíven élik meg a krízist, érzékenyek, lelkesek, igazságkeresők, ugyanakkor ez a felfokozott állapot gyakran párosul szorongással és bizonytalanságérzéssel.

7. A mentális egészség problémái, mint a bűnözés rizikófaktorai

A mentális egészség problémái olyan jelenségek gyűjtőfogalma, amelyek a személy mindennapi életét részben vagy egészben megnehezítik. Ezek az állapotok lehetnek átmenetiek, de akár élethosszig tartóak is. Súlyuknál fogva a lelki és szellemi zavarok széles köre tartozik ide.²⁰

Átlagosan a gyermekek és fiatalok mintegy 20%-a - azaz minden ötödik - küzd valamilyen mentális problémával.²¹

Más vizsgálatok szerint egy átlagos, 30 fős osztályközösségben 5-6 gyermeknél diagnosztizálható a mentális egészség valamely zavara, közülük 3-4 esetében pedig a probléma olyan súlyos, hogy akadályozza a mindennapi életvitelt, a sikeres iskolai teljesítményt, valamint a kortárskapcsolatok kialakítását és fenntartását.

A fiatal populáció 6%-ánál komoly szorongásos zavar, 3,5%-ánál kóros hangulatingadozás, 5%-ánál figyelemhiányos hiperaktivitás-zavar (ADHD), míg 0,1%-ánál skizofrénia állapítható meg.

A mentális zavarok előfordulási gyakorisága kultúránként eltérő. Egyes kutatások a szorongásos zavar, a viselkedési zavar, a hangulati problémák (például a depresszió) és a problémás szerhasználat sorrendiségét igazolták, más kutatások azonban ettől eltérő eredményekre jutottak.

²⁰ Csemáné dr. Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés alapkérdései. In: Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből. (Szerk. Bragyova A.) Miskolc: Gazdász-Elasztik Kft., 5-42

²¹ Supporting Mind. (2003) An Educator's Guide to Promoting Students' Mental Health and Well-being. Ministry of Education. Ontario: Queen's Printer for Ontario

Angliában például az elmúlt tíz évben jelentősen megnőtt mind az önkárosító magatartás miatt kórházi ellátásra szoruló gyerekek száma (+68%), mind a depresszióval (+100%), illetve a magatartási zavarral küzdő fiataloké (+100%) (Mental Health, 2013). Magyarországon különösen magas a depresszió előfordulási aránya: a 14-20 év közötti korosztály 11,5%-ánál, míg a 7-14 évesek 34,4%-ánál volt kimutatható.²²

Általános jelenség, hogy a hangulatingadozás és a szorongásos zavar inkább a lányok, míg a magatartászavarok inkább a fiúk körében fordulnak elő. A problémás szerhasználat tekintetében ugyanakkor nincs jelentős különbség a nemek között.

Noha e problémák széles körben vannak jelen, felismerésük sok esetben nehézséget okoz. Különösen igaz ez azokra a zavarokra, amelyek a külső szemlélő számára inkább tűnnek rossz magaviseletnek, neveléshiánynak vagy szocializációs hiátusnak, semmint valódi mentális problémának.

A mentális egészség problémái rendkívül sokfélék: ide sorolhatók a szorongásos, viselkedési, hangulati, koncentrációs, étkezési és testsúllyal kapcsolatos zavarok, továbbá a drog- és alkoholproblémák, az önkárosító magatartások, a bipoláris zavar és a pszichózis is. Előfordulásuk gyakorisága számos tényezőtől függ, és kapcsolatuk a kriminalitással, illetve más deviáns magatartásformákkal kétirányú. Egyrészt a mentális zavarok negatívan befolyásolják az iskolai előrehaladást és a társadalmi normákhoz való alkalmazkodást, amely a gyermek „rosszként” való megbélyegzését és büntetését, valamint az ehhez kapcsolódó kudarcélmények sorát eredményezheti. Ez felgyorsítja az iskolával szembeni elidegenedést, és jelentősen növeli a deviáns vagy jogsértő magatartás kialakulásának kockázatát, miközben az áldozattá válás esélyét is fokozza. Másrészt számos kutatás rámutatott arra, hogy a bűnelkövetővé vált fiatalok körében a mentális zavarok aránya jóval magasabb, mint a korosztály más csoportjaiban.²³ Egy angliai

²² Braddick, Fleur, Vanessa Carral, Rachel Jenkins, and Eva Jané-Llopis (Eds.) (2009) *Child and Adolescent Mental Health in Europe: Infrastructures, Policy and Programmes*. Luxembourg: European Communities

²³ Mills, Alice and Kathleen Kendall (2016) *Mental health in Prisons*. In: *Handbook on Prisons* (Eds. Y. Jewkes, B. Crewe, J. Bennett) London: Routledge, 187-202

vizsgálat például a szabadságelvönás alatt álló fiatalok 95%-ánál mutatott ki valamilyen - többnyire nem kizárólagos - mentális zavart.²⁴

A mentális problémák sajátossága, hogy noha biológiai és orvosi szempontból eltérő oki háttérrel és terápiás szükséglettel rendelkeznek, a gyermekek viselkedése a nem szakemberek számára sokszor nehezen megkülönböztethető. Iskolai környezetben például gyakran összetévesztik az oppozíciós magatartászavarral (ODD) küzdő, illetve az ADHD-val diagnosztizált gyermekek viselkedését.

Az ODD az autorításban lévő személyekkel (például szülő, pedagógus) szembeni tartós dacban, haragban, ingerlékenységben, bosszúvágyban nyilvánul meg, míg az ADHD esetében a figyelem fenntartásának zavara a legmarkánsabb tünet, amelyet impulzivitás és meggondolatlan cselekvések kísérnek. A külső szemlélő számára azonban ezek a magatartásformák gyakran összemosódnak, holott például az ADHD nem múlik el magától: az ebben érintettek 80%-ánál középiskolás korban, mintegy 50%-uknál pedig felnőttkorban is fennállnak a tünetek. Ráadásul az ADHD-val diagnosztizált gyermekek szüleinek körülbelül negyede maga is ADHD-val vagy depresszióval küzdött gyermekkorában, illetve szenved felnőttként is.

A probléma súlyát tovább növeli, hogy a mentális zavarokkal küzdő gyermekek több mint felénél egyszerre kettő vagy több zavar van jelen. Így az ADHD mellett gyakori a szorongás, a hangulatlanság vagy a súlyos agresszív viselkedésben megnyilvánuló magatartászavar, amely akár lopást, megfélemlítést vagy vandalizmust is magában foglalhat. Az információhiány és a félreértelmezés miatt a szülők és az iskola sokszor nem ismeri fel időben a problémát, s reakciójuk gyakran kimerül a büntetésben. E gyermekek esetében az iskolai kudarc kockázata különösen magas.

A mentális egészség zavarai és a problémás szerhasználat között szintén szoros kölcsönhatás figyelhető meg. A drog- és alkoholfogyasztás a fiatalok egyik leggyakoribb problémája: egy vizsgálat szerint a 18 évesek 83%-a fogyaszt alkoholt, és 45,6%-uk az előző évben marihuánát is

²⁴ Lader, Deborah, Nicola Singleton and Howard Meltzer (2000) Psychiatric Morbidity among Prisoners in England and Wales. London: Office for National Statistics

kipróbált. A háttérokok közül kiemelendő a családi terheltség, azaz a szülői minta, valamint a szubkulturális hatások. Bár a fiatalok többsége a kábítószer csak néhány alkalommal próbálja ki, az alkohol rendszerint tartósabban jelen van az életükben.

8. XXI. század sajátosságai, mint a deviáns magatartások potenciális rizikófaktorai

A társadalmak és a technika fejlődésével minden korszakban végbementek olyan változások, amelyek negatív irányban befolyásolták a kriminalitás alakulását. Így például a 19. századi gazdasági fejlődés Amerikában hozzájárult a csavargó, szüleik által elhanyagolt, illetve bűnelkövető gyermekek számának növekedéséhez.

A 20. század végének és a 21. század elejének felgyorsult világában azonban a fiatalokat érő, kriminológiai szempontból is vizsgálandó hatások jelentősége megsokszorozódott, különösen az újabb generációk sajátos, a korábbiaktól lényegesen eltérő jellemzői miatt.

A mai fiataikorúak, az 1995-2005 között született ún. Z-generáció tagjai az első globális nemzedéket alkotják, amelyet már digitális szocializáció jellemez. ²⁵Ez alapvetően befolyásolja életvitelüket és gondolkodásmódjukat. Mindennapjaikban meghatározó szerepet tölt be az internet és a média, amelyek nélkül létezésüket el sem tudják képzelni. Attól tartva, hogy kimaradnak valamiből, állandó online kapcsolatban vannak, ehhez pedig elengedhetetlen a számítógép és a mobiltelefon. Ez utóbbi gyakran státuszsimbólumként, a társadalmi hovatartozás jelképeként is funkcionál. Az internet nem csupán a leggyakoribb szórakozási eszköz, hanem a tanulás, a kommunikáció és a személyközi kapcsolatok elsődleges tere is.

A fiatalok digitális eszközök és virtuális közösségek világában élnek; kapcsolataikat jellemzően közösségi oldalakon tartják fenn, szabadidejük jelentős részét a világhálón töltik. Sok esetben többféle online identitással is rendelkeznek, köszönhetően a számítógépes játékok valóság-hű jellegének. Avatarjaik „életben tartása” folyamatos jelenlétet kíván, ami egyre több időt

²⁵ Csemáné dr. Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés alapkérdései. In: Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből.

emészt fel. Mindez erősíti azokat a negatív tendenciákat, amelyek a magyar fiatalokat egyébként is jellemzik: minden negyedik fiatal úgy érzi, nem tud beilleszkedni szűkebb környezetébe, és sokkal könnyebben talál barátokat a virtuális térben.

Az elektronikus média - online és offline formájában egyaránt - meghatározó jelentőséggel bír a fiatalok számára. Bár a tévézés mára a második helyre szorult a szórakozási formák között, jelentősége nem csökkent. Egyrészt, mert hozzáférése kevésbé függ a szociális helyzettől, másrészt, mert a fogyasztóvá válás időpontja egyre korábbra tevődik. Kriminológiai szempontból nem csupán a közvetített erőszak mennyisége, a bűnözés egyoldalú bemutatása, a hitelességi deficit, a sztereotip ábrázolásmód és a gyermek piaci fogyasztóvá való redukálása jelent problémát, hanem az üzenetek értéktartalma is.

A fogyasztói társadalom „szerezd meg - használd - cseréld le” szlogenje, a boldogság „megvehetősége”, az emberi értékek tárgyasítása, valamint a győztes-vesztes dichotómiára épülő társadalomkép komoly önértékelési és kapcsolati zavarokhoz, illetve torzult érték- és normarendszerhez vezethet.²⁶

A problémák súlyát tekintve legalább ennyire negatív hatásokat rejt magában az elektronikus média másik ága: az internet, a közösségi terek és a számítógépes játékok világa. Az online térben való folyamatos jelenlét kényszere, az intim szféra eltűnése, az érzelmek kontrollálatlansága, valamint a „felejtéshez való jog” hiánya szorongást, feszültséget okozhat, és könnyebben sodorhatja a fiatalokat kényszerszerepekbe vagy áldozati helyzetbe. A morális gátak fellazulása, a személytelenség és az e-kommunikáció sajátosságai elősegítik mások megsértését, megalázását úgy, hogy az elkövető gyakran nincs tisztában tettének súlyával és saját felelősségével.²⁷

Az internet által közvetített értékek több szempontból is rizikótényezőként értelmezhetők.²⁸

Az ismertté válás lehetőségét úgy kínálja fel a fiataloknak, hogy annak súlyos következményei

²⁶ Csemáné dr. Váradi Erika: Média-értés. In. Digitális Közösségi Program. Ifjúságvédelmi e-learning tananyag. Miskolc: Miskolci Egyetem-Türr István Képző és Kutató Intézet

²⁷ Subrahmanyam, Kaveli and Patricia M. Greenfield (2008) Online Communication and Adolescent Relationships. The Future of Children - Children and Electronic Media, 18(1): 119-203

²⁸ Csemáné dr. Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés alapkérdései. In. Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből.

rejtve maradnak. ²⁹A védekezéséptelen személy bántalmazásának mobiltelefonnal történő rögzítése („happy slapping”), az áldozat kiszolgáltatott helyzetének, megalázásának vagy meg-erőszakolásának megörökítése („snuff videók”) sok fiatal számára nem más, mint a hírnév meg-szerzésének egyik eszköze. Az erőszak jelenléte és tolerálása, valamint az áldozatokkal szem-beni empátia hiánya más, indirekt módon is kialakulhat. Ezt erősíti a közkezdvelt „funny vio-lence” jelensége (ismerős személy megalázása vagy idegenek balesetének, sérülésének „humo-ros” bemutatása), illetve a videóklippek világa. Hazai és nemzetközi kutatások szerint a nép-szerű zeneszámok mintegy harmadában felfedezhető a szexualitás, amelyekben meghatározó szerep jut a nemi sztereotípiáknak és az agresszió különböző formáinak.

A szexuálisan explicit képi és szöveges tartalmak, a lökdösődés, a zaklatás és a megfélemlítés normalizálása nemcsak általános szinten befolyásolja a fiatalok értékrendjét, hanem konkrét bűncselekménytípusok esetében is releváns tényezővé válhat. Így például a szexuálisan aláve-tett helyzetben, tárgyiasítva ábrázolt szereplők, illetve a hagyományos nemi sztereotípiákat (pl. a nő mint ragadozó) erősítő tartalmak mind rövid, mind hosszú távon kedvezőtlenül befo-lyásolhatják a társadalom tagjainak a nemi erőszakkal és annak áldozataival kapcsolatos atti-tűdjeit.³⁰

9. A kutatás relevanciája: problémafelvetés és hipotézis

A társadalmi-gazdasági változások egyik negatív velejárója a bűnözés, ezen belül igen magas a fiatalkorúak által elkövetett bűnesetek száma. A fiatalok bűnözés motivációi sokrétűek. A bűnözés valószínűsége azzal arányosan növekszik, ahogy gyengül az egyén felett gyakorolt tár-sadalmi kontroll.

²⁹ King, Cheryl Ann, Adam Horwitz, Johnny Berona, and Qingmei Jiang (2013) Acutely Suicidal Adolescents Who Engage in Bullying Behavior: 1-Year Trajectories. *Journal of Adolescent Health*, 53: 43-50

³⁰ Parti Katalin és Szabó Judit (2016) Szex, erőszak, videó. A fiatalok körében népszerű zenék szexualitás- és erőszak-tartalmának elemzése egy empirikus kutatás tükrében. In: *Fókuszpontok. Úton az ifjúság megismerése felé.* (Szerk. Székely L.) Budapest: Gondolat-Infonia, 352-382

A bűnözés, ahogy azt már korábban írtam a deviancia az adott társadalmi csoportokban kulturálisan hagyományozódik át és ez a fiatalkori bűnözésre fokozottan igaz. Az életkörülmények, a szegénység, a nélkülözés kitermeli, felerősíti a bűnözési hajlandóságot.

A fentebb írtakra figyelemmel az én hipotézisem az, hogy a bűnözővé válás nem az emberrel vele született adottság sokkal inkább a rossz családi háttér, a szülők nem megfelelő gyereknevelési módszerei, melyek okán az ember bűnözővé válik.

Az kutatásom eszközeként az operacionalizálást azaz esettanulmányozást választottam. A munkavégzésemnek köszönhetően több büntetőüggyel van lehetőségem megismerkedni. Az Egri Törvényszék és a Hatvani Járásbíróság ügyeit tanulmányoztam, így az elkövetőkkel közvetlen kapcsolat nem alakul ki azonban az esettanulmányok alkalmasak arra, hogy az általam kutatott témára választ adjanak.

A kutatásom során alapkérdésként fogalmazódott meg az bennem, hogy mely tényezők befolyásolják a rossz családi körülmények között (mélyszegénységben élő) gyermeknek a társadalomba való beilleszkedését.

Az esettanulmányozások során az ügyek döntő többségében állami gondoskodásban, gyermekotthonban felnövekvő gyermekek, fiatalok voltak az elkövetők, így a tanulmányom kutatása állami gondoskodásban felnövekvő gyermeknek a társadalomba való beilleszkedésére is kiterjedt.

Az állami gondoskodásból kikerülő fiatalok nagy részének, felnövekedésük során számos nehézséggel kell megküzdeni. Nagykorúvá válva sokan a támogató felnőttektől, szolgáltatásoktól elszakadva, különösebb társadalmi-gazdasági segítség nélkül maradnak, holott azok jelentősen növelnék esélyeiket a tevékeny, önfenntartó felnőtté válásra. A különféle kutatási eredmények (Courtney, Dworsky, Ruth, Havlick, Bost, 2005; Metzger, 2006) azt mutatják, hogy az állami gondozásból „önálló létbe” kikerülő fiatalok körében jóval gyakrabban fordul elő a hajléktalanság, a munkanélküliség, a nem kívánt terhesség, a különféle jogi ügyek, a szerekekkel való visszaélés, sőt gyakran még az alapvető egészségügyi szolgáltatások igénybevételének hiánya is.

Sokuk nem szerez érettségit, nem vesz részt felsőoktatásban és nem keres annyit, hogy eltartsa magát.

A vizsgálat során volt szerencsém olyan ügyeket is feltárni, akik éppen nem fiatakorúként töltik börtönbüntetésüket, azonban fiatakorukban kezdték meg a bűnözést, illetve már a gyermekeik is folytatják a bűnözői életmódot, melyet szüleiktől láttak mondhatni „családi vállalkozásként” gyakorolják a jogellenes életmódot.

A vizsgálat során igyekeztem feltárni az elkövetők családi háttérét, pontosabban azt, hogy hogyan nőttek fel, büntett vagy büntetlen előéletű volt e akkor amikor az általam tanulmányozott bűncselekményt elkövette.

Megállapítást nyert az, hogy az elkövetőknek magas fokú érzelmi elhanyagolás volt jelen alacsony szülői gondoskodás és az antiszociális személyiségzavar között összefüggést látszott megállapíthatónak.

Azok a fiatalok, akiknél nem alakult ki tartós, felnőttkorig fennálló kapcsolat, mely támaszt jelentnek, veszélyeztetettek a kriminális fejlődésre.

A vizsgálat során szépen kirajzolódott, az, hogy a vérszerinti családban felnövekvőknél egyértelműen a szülők jelentek meg gyakrabban a büntetlen csoportban. Ugyanakkor az állami gondoskodásban felnövekvők esetében a nevelőkkel, nevelőszülőkkel kialakított tartós kapcsolatok jelentenek megtartó erőt, ami az alternatív kötődési figurák fontosságát mutatja.

Ez arra enged következtetni, hogy ha a fiatakorúak legalább egy felnőttel ki tudnak alakítani hosszú távú, stabil kapcsolatot, annak már védő szerepe van a családjukból kiemelt személyek fejlődésében.

A fiatakorúak beilleszkedésével kapcsolatban az esettanulmányozások során fontos szerepe van annak, hogy van-e kire támaszkodnia a fiatalnak. A vérszerinti családban növekedetteknél a szülők megjelenése a büntetlen előéletűekre volt inkább jellemző, viszont a családjukból kiemelt csoportnál a börtönbüntetésüket töltők említették szignifikánsan gyakrabban, hogy a

szüleikre támaszkodtak, az állami gondoskodásban élőknel a börtönbüntetésüket töltők tartották a kapcsolatot a vér szerinti szülőikkel.

Az esetek többségében megállapítható volt, hogy azok a fiatalok kerülnek börtönbe, akiket túl későn emeltek ki a családjukból. Álláspontom szerint, ennek oka az lehet, hogy ha egy család súlyosan veszélyeztető, esetleg bántalmazó, akkor minél tovább nevelkedik ott a gyermek, annál több traumát él meg, annál hosszabban hat rá a család negatív atmoszférája, ami pedig rontja a későbbi beilleszkedésének esélyeit. Ugyanakkor minél később kerül állami gondoskodásba, annál kisebb az esélye arra, hogy biztonságos, tartós, érzelmi melegséget nyújtó kötődést alakítson ki az őt nevelő felnőttekkel.

A megvizsgált ügyek kapcsán a börtönbüntetését töltő csoport számottevően több traumát élt át gyermekkorában, mint a büntetlen társaik.

Ezen egyrészt úgy tudunk segíteni, ha az alapellátásnak sikerül még a traumák megtörténte előtt közbelépni, és megakadályozni azokat, másrészt azonban mindenképpen felveti annak szükségességét, hogy az állami gondoskodásban élők támogatást kapjanak a traumák feldolgozásában rendszerbe kerülésüket követően.

10. Összegzés

Úgy vélem, hogy a fiatalokú elkövetőknek elsősorban nem büntetést kellene kapniuk, hanem segítséget. A fiatalokúakkal szembeni büntetőeljárás célja kettős: egyrészt elősegíteni, hogy a fiatal helyes irányba fejlődjön, és be tudjon illeszkedni a társadalomba, másrészt biztosítani a speciális prevenciót, vagyis azt, hogy ne váljon ismét bűncselekmény elkövetőjévé.

Fontos kiemelni az 1989. november 20-án, New Yorkban elfogadott Gyermek jogairól szóló egyezményt (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény). Ennek 40. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy *„Az Egyezményben részes államok elismerik a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt, vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermeknek olyan bánásmódhoz való jogát, amely előmozdítja a személyiség méltósága és értéke iránti érzékének fejlesztését, erősíti a*

mások emberi jogai és alapvető szabadságai iránti tiszteletét, és amely figyelembe veszi korát, valamint a társadalomba való beilleszkedése és abban építő jellegű részvétele elősegítésének szükségességét.”

E rendelkezés lényegét tükrözi a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) 677. §-a is, amely előírja, hogy a fiatalkorúval szembeni eljárást úgy kell lefolytatni, hogy az testi, értelmi, erkölcsi és érzelmi fejlődését támogassa, és biztosítsa a társadalmi beilleszkedését, valamint megelőzze az újabb bűncselekmény elkövetését.

A vizsgált ügyekben megállapítható volt, hogy a bírói tájékoztatások és figyelmeztetések mindig az adott fiatalkorú életkori sajátosságainak megfelelően történtek, a jogi terminológia mellőzésével. A bíróság lassan, részletezve, külön-külön magyarázta el a mondanivalót, meggyőződve arról, hogy a fiatalkorú terhelt valóban megértette azt.

A fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárásban a bizonyítás célja kettős: egyrészt a bűncselekmény körülményeinek feltárása és azonosítása, másrészt a feltételezett elkövető személyiségének és körülményeinek megismerése.

A bíróságnak ugyanis nemcsak a bűncselekmény tárgyi súlyát kell mérlegelnie, hanem a fiatalkorú nevelésének lehetőségeit is. Ehhez szükséges feltárni a fiatal életviszonyait, személyiségjegyeit, és ezekből levonni a jövőre nézve irányadó következtetéseket.³¹

Két eszköz bír kiemelt jelentőséggel a kockázati tényezők és a reintegrációs lehetőségek feltárásában: a pártfogó felügyelői vélemény és a környezettanulmány. A pártfogó felügyelői vélemény a fiatalkorú személyes körülményeit, valamint a bűncselekményhez vezető folyamatot olyan szemszögből vizsgálja, amelyhez más hatóság nem fér hozzá.³² Ez hozzájárul ahhoz, hogy hatékony, megelőző szankció születhessen. A környezettanulmány fogalmát a Be., valamint a

³¹ Sebes Ágnes: Vizsgálat a fiatalkorú bűnelkövetők társadalmi körülményeiről és személyi viszonyairól, az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyáról és e tényezők hatásáról a büntetésre. Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetének Kiadványai, Budapest, 1981. 67.

³² Dávid Lilla: A hazai pártfogó felügyelet intézkedésének szerepe a fiatalkorúak bűnelkövetésének megelőzésében (Doktori Értekezés). Pécs, 2013 <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/david-lilla/david-lilla-muhelyvita-ertekez-es.pdf>

Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet határozza meg: „A környezettanulmány a gyermek- és fiatalkorúra, terheltre, fizetési kötelezettre vonatkozó, az ő sajátos szükségleteinek, környezetének megismerése szempontjából lényeges körülményekre kiterjedő egyéni értékelési bizonyítási eszköz, amely a fiatalkorú bűnmegelőzési szempontú kockázatértékelését is tartalmazza.”

A vizsgált ügyekben érzékelhető volt, hogy a bírának nem egyszerű a megfelelő döntést meghozniuk. Egyrészt a Btk. keretei között kell intézkedést alkalmazniuk vagy büntetést kiszabniuk, másrészt figyelembe kell venniük az elkövető személyi körülményeit is. Például, ha a bűncselekmény kisebb súlyú, de az elkövető többszörösen büntetett előéletű, a fokozatosság elve miatt már nem alkalmazható vele szemben megrovás vagy próbára bocsátás, mert az nem szolgálná a büntetési célokat.

A Btk. számos olyan szankciót ismer, amely nem minden fiatalkorúval szemben alkalmazható. Így például közérdekű munka csak azzal szemben szabható ki, aki az ügydöntő határozat idején már betöltötte a 16. életévét, pénzbüntetés pedig csak akkor, ha a fiatalkorúnak van önálló keresete, jövedelme vagy megfelelő vagyona. Ugyanakkor a Btk. két nevelő jellegű intézményt is nevesít: a próbára bocsátást és a javítóintézeti nevelést.

A próbára bocsátás - amely alatt a fiatalkorú törvény erejénél fogva pártfogó felügyelet alatt áll - különösen első bűntényesek esetén bizonyul hatékony alternatívának. A javítóintézeti nevelés ezzel szemben súlyosabb bűncselekmények esetén is kiszabható, de szintén akkor lehet a leghasznosabb, ha az elkövető első alkalommal áll bíróság előtt.

Megállapítható, hogy a megfelelő szocializáció hiányában a fiatalkorú könnyen a bűnözés útjára léphet. A szocializációs színterek közül a család szerepe kiemelkedő: a családban látott minta alapvetően befolyásolja a fiatalkorú társadalmi normákhoz való viszonyát. A fiatalkorúak bűnelkövetését ezért komplexen kell vizsgálni. A velük szembeni büntetőeljárásnak mindig figyelemmel kell lennie életkori sajátosságaikra, és elsődleges célja az kell legyen, hogy a fiatal helyes irányba fejlődjön, a társadalom hasznos tagjává váljon.

E cél elérésének eszközét azonban nem csupán társadalmi szinten kell keresni, hanem a családon belül is, hiszen a család marad az a közeg, amely a legerőteljesebben képes formálni a fiatalok személyiségét és jövőjét.³³

Végezetül a tanulmányomat Bay Zoltán az alábbi idézetével szeretném zárni:

„Gondolkodásmódunk, jellemünk már gyermekkorunkban kialakul, és ez rányomja bélyegét későbbi életünkre. A korai érzések, gondolatok belénk maródnak, velünk élnek.”³⁴

³³ Bertalándó András Fiatalok terheltek a büntetőeljárásban (Doktori Értekezés) Pécs, 2021
<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23986/bertalando-andras-phd-2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
(2025. augusztus 19.) 91. oldal

³⁴ Bay Zoltán

Irodalomjegyzék

- Balogh Karolina „Mindig a rosszat csinálom, már kicsinek is”- avagy a fiatalkori bűnelkövetés a kriminológiai magyarázatok tükrében internetes forrás: http://real.mtak.hu/118886/1/baloghkarolina_szocped15.pdf letöltés időpontja 2024. 04. 12. 4. oldal
- Bertaldó András Fiatalkorú terheltek a büntetőeljárásban (Doktori Értekezés) Pécs, 2021
- Bolyki Noémi: Büntetve nevelni, vagy nevelve büntetni. In: Ügyészek Lapja 2017/6. 53-61.o.
- Bolyky Orsolya- Sárík Eszter: A fiatalkorú elkövetők gyermekkorá- az elkövetővé válás előzményei. In: OKRI 42. Budapest. 2005. 327-352.o.
- Bolyky Orsolya- Sárík Eszter: Talpon maradni...Reziliens életutak elemzése. In: OKRI 57. Budapest. 2020. 105-128.o.
- Borbíró Andrea- Kerecsi Klára: A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I., Budapest, 2009. 403-404. o
- Borbíró Andrea- Kerecsi Klára: i.m. 2009. 405.o
- Böszörményi Dóra, A fiatalkori bűnözés okai-különös tekintettel a gyermekotthonban nevelt fiatalkorúak vonatkozásában
- Braddick, Fleur, Vanessa Carral, Rachel Jenkins, and Eva Jané-Llopis (Eds.) (2009) Child and Adolescent Mental Health in Europe: Infrastructures, Policy and Programmes. Luxembourg: European Communities

- Csemáné dr. Váradi Erika - Lévay Miklós: A fiatalok büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről - történeti és jogösszehasonlító szempontból. In: Büntetőjogi Kodifikáció. 2002/1. 12-27.o.
- Csemáné Dr. Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés, 11-14. o
- Csemáné dr. Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori kriminalitás In: Borbíró Andrea-Gönczöl KatalinKerecsi Klára-Lévay Miklós: Kriminológia Wolters Kluwer, Bp.2016 638-639.o.
- Csemáné Váradi Erika: Helyzetkép Magyarországon és a világban: kiskorú elkövetők és áldozatok. In Borbíró Andrea - Kerecsi Klára szerk.: A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. IRM, Budapest, 2009. 249-271. o.
- Csemáné Váradi Erika: „Színlelni boldog éveket...” Gondolatok a fiatalok bűnözésének társadalmi reprodukciójához. In: A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére. Budapest. 2014. 83-95.o.
- Csemáné dr. Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés alapkérdései. In. Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből. (Szerk. Bragyova A.) Miskolc: Gazdász-Elasztik Kft., 5-42
- Dávid Lilla: A hazai pártfogó felügyelet intézkedésének szerepe a fiatalok bűnelkövetésének megelőzésében (Doktori Értekezés). Pécs, 2013 <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/david-lilla/david-lilla-muhelyvita-ertekezes.pdf>
- Lader, Deborah, Nicola Singleton and Howard Meltzer (2000) Psychiatric Morbidity among Prisoners in England and Wales. London: Office for National Statistics
- Lénárd Krisztina- Rácz Andrea: A javítóintézeti nevelés, mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai www.aszod-afi.hu/pdf/javitontezeti_neveles.pdf (2024.04.28.) 10.o.

- Lösel, Friedrich - Bliesener, Thomas: Agression und Delinquenz unter Jugendlichen - Untersuchung von kognitiven und sozialen Bedingungen. Luchterhand, München, 2003. 9-10
- Mills, Alice and Kathleen Kendall (2016) Mental health in Prisons. In. Handbook on Prisons (Eds. Y. Jewkes, B. Crewe, J. Bennett) London: Routledge, 187-202
- Parti Katalin és Szabó Judit (2016) Szex, erőszak, videó. A fiatalok körében népszerű zenék szexualitás- és erőszaktartalmának elemzése egy empirikus kutatás tükrében. In. Fókuszpontok. Úton az ifjúság megismerése felé. (Szerk. Székely L.) Budapest: Gondolat-Infonia, 352-382
- Pesti Ferenc: Reintegrációs törekvések a Fiatalkorúak Bv. Intézetében, In: Börtönügyi Szemle 2015/1. 12.o
- Sebes Ágnes: Vizsgálat a fiatalkorú bűnelkövetők társadalmi körülményeiről és személyi viszonyairól, az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyáról és e tényezők hatásáról a büntetésre. Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetének Kiadványai, Budapest, 1981. 67.
- Supporting Mind. (2003) An Educator's Guide to Promoting Students' Mental Health and Well-being. Ministry of Education. Ontario: Queen's Printer for Ontario

Internetes forrás:

- Gyöngyösi Katalin Krisztina: Serdülőkorú fiatalok társas beilleszkedése; <https://epa.oszk.hu/00000/00035/00115/2007-07-ta-Gyongyosi-Serdlokoru.html>
- Pedagógiai pszichológia jegyzet óvodapedagógusoknak: A szocializáció fogalma http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Pedagogiai_pszichologia_jegyzet_vodapedagogusoknak/21_a_szocializci_fogalma.html 2024.04.27.napján letöltött

Jogszabályjegyzék

- 2012. évi C. törvény, a Büntető Törvénykönyvről
- 2013. évi CCXL. törvény, a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
- 8/2013 (VI.29.) KIM rendelet a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről
- Magyarország Alaptörvénye G Cikk, L Cikk, XV. Cikk, XVI. Cikk, XVIII. Cikk, XXX. Cikk (konkrétan nem került hivatkozással megjelölve, azonban alapját képezte a tanulmányoknak)